

STADSHOLMEN

EURYDICE 4

Stora Nygatan 9

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

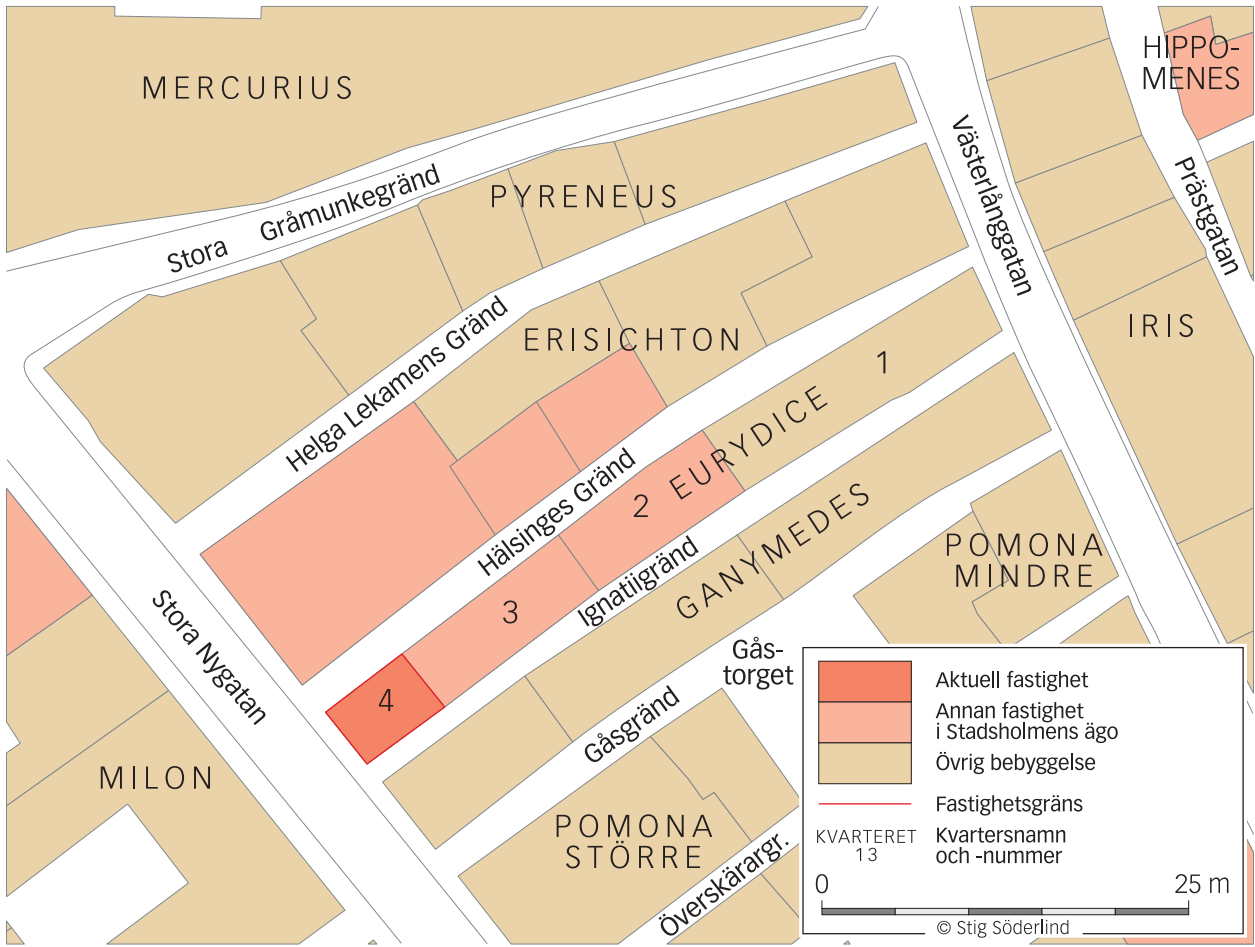
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

PÅ 1930-TALET LÅG ETT HOTELL I FASTIGHETEN, HOTELL BRAGE. FOTO: GATUNÄMNDEN 1936-1937. STADSMUSEETS ARKIV, A 23/37:17.

Fastigheten fick en ny gatufasad då Stora Nygatan drogs fram omkring 1630, men kan innehålla äldre stomdelar i öster. Huset har varit i flera perukmakares ägo, både under 1700-talet och tidigt 1800-tal.

Exteriören bevarar inga ovanligt påkostade detaljer, men både port och fönster mot gatan har enkla omfattningar av sten respektive puts. Fönstren har behållit äldre ytterbågar och beslag och i lägenheterna finns äldre detaljer bevarade som en kakelugn och bröstpaneler från 1700-talet, och fotlister samt foder från 1800-tal och senare.

Eurydice 4 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i

trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmyckning i natursten. Samtidigt anpassades de

FASADEN MOT GATAN ÄR ENKEL MED OMFATTNINGAR KRING FÖNSTER OCH PORTAR. I FASADEN SITTER FLERA ANKARSLUTAR AV MEDELTIDA TYP, MEN SANNOLIKT I NYA LÄGEN SEDAN GATAN DROGS FRAM PÅ 1630-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade

EN BLÅ OCH VIT KAKELUGN FRÅN 1700-TALET ÄR BEVARAD INOM FASTIGHETEN. FOTO: J. MALMBERG.

för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Kvarteret Eurydice

Kvarteret Eurydice ligger utanför 1200-talets stadsmur, på mark som bebyggdes senast på 1300-talet. Kvarteret sträckte sig under medeltiden längre västerut än idag, och fick sin nuvarande begränsning när Stora Nygatan drogs fram på 1630-talet. Fastigheterna ligger på rad inom det smala kvarteret, med fasader mot både Göran Hälsinges gränd och Ignatiigränd.

Eurydice 4 är hörnfastigheten mot Stora Nygatan, och huset bör därmed ha fått en nyuppförd gatufasad på 1630-talet, även om det är möjligt att delar av ett äldre hus kan finnas bevarade på tomtens östra del.

Tiden före 1750

Fastigheten kan följas i skriftliga källor tillbaka till 1651, då en regleringskarta anger att Clas Mattson var ägare till tomten. Han var klensmed och blev med tiden ålderman inom sitt skrå. Huset hade sannolikt tillhört hans svärfar, eftersom det finns en uppgift från 1678 då huset tillhörde Clas Mattsons änka, hustru Wendela Hansdotter, som ärvt det efter sin salig fader Hans Olofsson, vägaren vid stadens väg. År 1717 var murmästare Niclas Fischers ägare till fastigheten. Fischer blev medlem i murmästarämbetet 1706 och senare ålderman. Före sin död 1739 hade han emellertid sålt huset vidare. År 1733 angav den dåvarande ägaren, snickaren Petter Mollberg, att han reparerat samt byggt på sitt hus med en våning. I bottenvåningen fanns en krog, och rummen ovanför värmdes med grönglaserade kakelugnar.

Perukmakarbostaden

Fastigheten brandförsäkrades för första gången 1750

FÖNSTRETS BRÖSTPANEL OCH FOTLISTENS ÖVRE DEL ÄR SANNOLIKT FRÅN 1700-TALET. FÖNSTERFODREN ÄR SENARE, FRÅN 1800-TAL ELLER TIDIGT 1900-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

av perukmakaren Hans Sehlbeck. Enligt beskrivningen var huset fyra våningar högt med två välvda källare under. Rummen, tre per våning, hade gipsade tak. Trapporna till andra våningen var av sten, till övriga våningar av trä. Enligt mantalslängden 1760 bodde Hans Sellbeck här med frun, den vuxna dottern Elisabeth och pigan Malena. Perukmakarna hade ett eget skrå och arbetade främst med att tillverka och laga peruker, även om hårklippning också kunde ingå i arbetet. År 1785 hade fastighetens värde höjts. Huset hade fortfarande samma antal våningar men taket angavs vara ”av nyo uppsatt”. Dessutom hade vinden inretts med en kammare. Brandförsäkringen undertecknades av Brita Christina Örström. Ännu en perukmakare, Anders Granberg, ägde huset 1790, och enligt mantalslängden 1835 ägdes och beboddes fastigheten av en perukmakaränka, Christina Wikström.

I hennes hushåll ingick även pigan Johanna Ulrika Björkman och en hyresgäst. Dessutom hyrde klädmäklerskan Inga Österman en bod i huset.

Från 1800-talets mitt och framåt

Det finns inga uppgifter om nya ombyggnader förrän 1857. Enligt den sedan utförda beskrivningen i brandförsäkringen hade trätrapporna ersatts av stentrappa upp till den fjärde våningen. Till den oinredda vinden ledde däremot en trätrappa. Försäkringen omnämner fler detaljer än tidigare. Det fanns två nedgångar på stentrappor till de två välvda källarna, en från Ignatiigränd och en från förstugan. I bottenvåningen låg en salubod med bodkammare, samt ett kök. På andra, tredje och fjärde våningen omnämns kakelugnar, fönster- och fotpaneler och bröstlister. På fjärde våningen fanns också ett kök. Ägare var först

FÖNSTRENS YTTERBÅGAR ÄR BEVARADE FRÅN ÄLDRE TID MED HASPAR AV EN TYP SOM VARN VANLIGA UNDER 1700-TAL OCH TIDIGT 1800-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

H. Backman, senare änkan A. C. Backman. På 1880-talet försäkrades fastigheten av kommissionären J. J. Lindahl, och på 1930-talet låg Hotell Brage i huset. Under tidigt 1900-tal beskrevs rummen som inredda med fot- och fönsterpaneler samt kakelugnar. Förstugorna hade kalkstensgolv, och på fanns ett rum med kakelugn och socklar. Till bottenvåningen hade vatten- och avloppsledningar dragits medan el fanns i hela huset.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

År 1979 renoverades fasadernas puts, och 1999 färgades fasaden om på nytt i samma nyans. Stadsholmen förvärvade fastigheten 2001.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Fastigheten Eurydice 4 består av ett fyra våningar högt hus med entréport mot Stora Nygatan och

fasader även mot Ignatiigränd och Göran Hälsinges gränd. Fasaderna är slätputsade förutom bottenvåningen mot Stora Nygatan som är spritputsad. De är avfärgade i beige men med en rödaktig ton i bottenvåningen mot Göran Hälsinges gränd. I alla tre fasader syns ankarslutur av både medeltida typ och 1600-talstyp. Mot Stora Nygatan finns två portar. Den ena leder till trapphuset och har en slät stenomfattning. Dörren är tredelad, av helfransk typ och med de övre speglarna glasade. Dateringen bör ligga på 1800-talets andra hälft. Den andra porten leder till bottenvåningens butik och har en putsad omfattning. Dörrbladet är av liknande typ och ålder som dörren till trapphuset. Mot Ignatiigränd finns en påfallande låg källardörr. Fönstren mot gatan har putsade omfattningar och profilerade överliggare. De är indelade med mittpost till två bågar, vardera indelad med spröjs till tre rutor. I den översta våningen samt vinden är fönstren lägre, och avdelade med spröjs

till två rutor per båge. Flera fönster har äldre hörnbeslag. Taket är brutet och plåtklätt med valmat övre fall i gaveln mot Stora Nygatan. Där finns tre takfönster, alla mot gränderna.

Interiör

Huset har stentrappa från bottenvåningen fjärde våningen, och stenlagda vilplan. Stentrappan bygger delvis för fönstren i trapphuset, på ett sätt som de äldre trätrapporna förmodligen inte gjorde. Trapphusets fönster har äldre, profilerad karm och mittpost, liksom bågar, och fönsterhakar, sannolikt från 1700-tal eller tidigt 1800-tal. Lägenhetsdörrarna är

halvfranska och av rokokotyp med profilerade eller släta foder, sannolikt från 1800-talet eller senare. I lägenheterna finns profilerade dörr- och fönsterfoder av samma typ som till ytterdörrarna. Dörrbladen i lägenheterna är från 1900-talet liksom de flesta fotlisterna, men det finns också delar av äldre fotlister bevarade. De halvfranska bröstpaneler som förekommer kan mycket väl vara från 1700-talet medan fotpanelerna i andra rum är yngre. En kakelugn från 1700-talet med blå blomsterdekor i blått ramverk är bevarad. Liksom i trapphuset har lägenheternas fönster äldre ytterbågar, mittposter och haspar men nya, inre fönsterbågar.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.